

Πῶς ἐγίνοντο τὰ βιβλία παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις. Ἄν εἰπωμεν ὅτι παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγουστού η βιβλιοπωρία ἤκαμζεν ὅσον καὶ σήμερον, θὰ φανῇ εἰς τινὰς ἀπίστευτον, ἀναλογιζομένους τὰς προόδους τῶν ἡμετέρων χρόνων ὡς πρὸς τὰ μηχανικὰ μέσα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν βιβλίων. Καὶ ὅμως εἶνε ἀληθές ὅτι καὶ τότε ὑπῆρχον ἐκδοτικὰ καταστήματα μεγάλα καὶ μέσα ἱκανὰ πρὸς ταχύτατον πολλαπλασιασμόν βιβλίων, ἀπλούστερα μὲν ἀλλὰ μηδαμῶς ὑπολειπόμενα, σχετικῶς δὲ μάλιστα καὶ ὑπερτεροῦντα τῶν σημερινῶν ὑπὸ τινος ἐπὶ θύει. Οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι βιβλιοπῶλαι θὰ ἠδύναντο ἐπιτυχῶς ν' ἀνταγωνισθῶσι πρὸς τοὺς σημερινούς, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς σημαντικωτέρους οἴκους, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἀξίαν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τιμὴν, εἰς ἣν παρεῖχον τὰ βιβλία, ἥτοι κατὰ τὴν εὐθηνίαν. Αἱ ἐταιρεῖαι τῶν Ῥωμαίων βιβλιοπωλῶν (οἱ socii) εἶχον τὸ προτέρημα ὅτι ἕκαστον ἀντίτυπον ἦ μᾶλλον ἀντίγραφον ἐνὸς ἔργου, καὶ τοι γεγραμμένον διὰ χειρὸς ἀνθρωπίνης, ἐστοιχίζεν εἰς αὐτοὺς ὀλιγίστα χρήματα. Τοῦτο καταρῶδον διὰ τῆς δουλείας. Ἡ συντήρησις δούλων δὲν ἦτο λίαν δαπανηρὰ, οἱ δὲ socii διετήρουν 2000 δούλους ἀντιγραφεῖς. Ὑποθεδίδω, γράφει Ἀγγλος τις φιλόλογος ἐν τῷ «Book Lore», ὅτι ἐρωτῶμεν ἐκδότην τινὰ ἐν Λονδίῳ, εἰς ποίαν τιμὴν δύναται νὰ μᾶς κάμῃ μίαν ἐκδοσιν 2000 ἀντιτύπων τοῦ 8. βιβλίου τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Μαρτιάλιου. Ἄν μᾶς φρίξῃ τὴν τιμὴν εἰς 60 περίπου ἑκατοστὰ τοῦ φράγκου (1/2 σελίνι), δὲν θὰ μᾶς ἐφαίνετο πολὺ ἀκριβὲς. Ἀλλ' ἡμεῖς γνωρίζομεν ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἐστοιχίζε μόλις 50 λεπτὰ περίπου κατὰ τὰ σημερινὰ μας χρήματα. Βεβαίως οἱ Ἀγγλοὶ ἐκδότες εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ κάμνωσι περισσότερα ἔξοδα ἢ οἱ ἐκδότες τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἠπείρου. Ἀπ' ἐτέρου ὅμως οἱ τυπογράφοι ἐν Ἀγγλίᾳ κέκτηνται, ὡς οὐδαμῶς ἄλλαχού, πάσας τὰς νεωτάτας καὶ τελειοτάτας μηχανὰς, καὶ ὅμως δὲν θὰ ἠδύναντο ν' ἀνταγωνισθῶσι πρὸς τοὺς παλαιούς ἐν Ῥώμῃ ὁμοτέχνους τῶν κατὰ τὴν ταχύτητα τῆς ἐργασίας. Οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι ἐκδότες ἠδύναντο διὰ τῶν ἀντιγραφῶν νὰ τελειώσωσιν ἕνα τόμον (εἰς χιλιάδας ἀντιγράφων) ταχύτερον ἢ ὅσον δύνανται οἱ σημερινοὶ διὰ τῆς στοιχειοθετήσεως καὶ τῆς τυπώσεως. Ἀς υποθέσωμεν, λέγει ὁ ἀνω μνημονευθεὶς Ἀγγλος, ὅτι ζητοῦμεν παρὰ τινος μεγάλου ἐν Λονδίῳ ἐκδότου, νὰ μᾶς ἐτοιμάσῃ ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου 1000 ἀντίτυπα τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Μαρτιάλη, ὅπερ περιέχει πεντακισχιλίους καὶ τεσσαράκοντα στίχους. Θὰ μᾶς ἀπεκρίνετο ὅτι, ἂν ἀφῆσῃ κατὰ μέρος πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν καὶ ἐπασχολήσῃ ὅλον τοῦ τὸ προσωπικόν, θὰ δυνηθῇ νὰ μᾶς παραδώσῃ τὰ αἰτηθέντα χιλία ἀντίτυπα ἐντὸς ἑξ ὥρων, οὐχὶ πρότερον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἴσως θ' ἀναγκασθῇ νὰ προσλάβῃ καὶ ἄλλους ἀκόμη ἐργάτας, πρὸς στοιχειοθέτησιν, διπλωσιν τῶν φύλλων κτλ. κτλ. Ὅστις γνωρίζῃ τὰ τυπογραφεῖα, εἰξεύρει πόσῃν σύγχυσιν καὶ πόσῃν ἐνόχλησιν θὰ παρεῖχε μία τοιαύτη παραγγελία.

Ὑποθέσωμεν τώρα ὅτι ἡ αὕτη παραγγελία ἐδίδετο πρὸ δεκαοκτῶ ἢ δεκαεννέα ἑκατονταετηρίδων εἰς ἐκδοτικόν τι κατὰστημα ἐν Ῥώμῃ. Καὶ ἐνταῦθα ἐπίσης θὰ ἐτίθετο κατὰ μέρος πᾶσα ἄλλη ἐργασία πρὸς ὅσον οἶόν τε ταχύτατην ἐκτέλεσιν τῆς παραγγελίας μας, ἥτις ὅμως ἐνταῦθα θὰ προῦξενεὶ ὀλιγωτέραν ἀνησυχίαν καὶ σύγχυσιν, διότι θὰ ἐξετελεῖτο πολὺ ἀπλούστερον. Εἶνε πολὺ εὐκολώτερον νὰ ἐπασχολήσῃ τις μέγα πλῆθος ἀντιγραφῶν μὲ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐργασίαν, παρὰ ὅλον τὸ ὕλικόν καὶ ὅλον τὸ προσωπικόν ἐνὸς μεγάλου τυπογραφείου. Τὸ δὲ τελικόν ἐξαγόμενον θὰ ἦτο διὰ τὸν ἐκδότην λίαν ταπεινωτικόν· διότι ὁ ἀρχαῖος Ῥωμαῖος ἀνταγωνιστὴς τοῦ θὰ μᾶς παρέδιδε τὰ χιλία ἀντίγραφα ἐντὸς μίας μόνης ὥρας, τουτ' ἐστὶ πέντε ὥρας ταχύτερον ἢ ὁ Ἀγγλὸς τυπογράφος. Τοῦτο μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ ἴδιος Μαρτιάλης λέγων:

... haec una peragit librarius hora.

(Τὴν ἐργασίαν ταύτην τελειώνει ὁ βιβλιοπῶλης εἰς μίαν ὥραν.)

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι μὲ τὰ «ἀπληροαιωμένα» τεχνικὰ μέσα τῶν ἠδύναντο εἰς δεδομένας τινὰς περιστάσεις νὰ καταρῶνωσι μεγαλῆτερα πράγματα ἢ τὰ σημερινὰ μας τυπογραφεῖα μὲ ὅλας τῶν τὰς νεωτάτας καὶ τελειοτάτας μηχανὰς. Ἐννοεῖται βεβαίως ὅτι, ἀφοῦ τελειώσωσιν αἱ πρῶται δυσκολαὶ τῆς στοιχειοθετήσεως καὶ τῶν λοιπῶν προπαρασκευαστικῶν ἐργασιῶν καὶ ἀρχίσωσι τὰ πιεστήρια νὰ ἐργάζωνται, τότε πλέον ἐπέρχεται ὁ χρόνος κατ' ὃν ὁ ἀντιγραφεὺς ἀρχίζει πλέον νὰ ὑπολείπεται τῆς τυπογραφικῆς μηχανῆς τόσον, ὅσον ὁ πεζοπόρος ὑπολείπεται μιᾶς σιδηροδρομικῆς ἀραξοστοιχίας ταχύτατα κινουμένης.

Ὅπως δῆποτε ὅμως, ἐκ τῶν ἀνωτέρω λαμβάνομεν ὅλας διαφορὰς τῆς κοινῆς ἐπικρατούσης ἰδέαν περὶ τῆς εὐκολίας μεθ' ἧς οἱ ἀρχαῖοι ἐπολλαπλασίαζον τὰ βιβλία καὶ περὶ τῆς ἀκμῆς τῆς βιβλιοπωρίας παρ' αὐτοῖς.

Ἐκδοσις χιλίων ἀντιγράφων δὲν ἦτο καθόλου μεγάλη δι' ἕνα συγγραφέα ὅσος ὁ Μαρτιάλης, διότι ὁ ποιητὴς οὗτος ἦτο τότε τοῦ σύρμου καὶ πάντες ἀνεγίνωσκον αὐτὸν ἀπλήστως, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς στίχου αὐτοῦ τοῦ ἰδίου

Meque sinus omnis, me manus omnis habet

(δηλ. ἐν ἐλευθέρᾳ μεταφράσει: ἐγὼ εὐρίσκομαι εἰς πάντων τὰ θυλάκια, εἰς πάντων τὰς χεῖρας.)

Ἐν ἄλλῳ τινὶ χωρίῳ ἐπαναλαμβάνει τὴν αὐτὴν ἰδέαν κατ' ἄλλον τρόπον καὶ καυχᾶται ὅτι ἀναγινώσκειται εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Καὶ ἂν ἀκόμη παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ καθύστερσις αὕτη ἦτο ὀλίγον τι ὑπερβολικὴ, κατὰ τὸν τρόπον περίπου τῆς σημερινῆς ρεκλάμας, τὸ βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ καὶ οἱ ἐκδότες τῶν εἰχον ἀπέραντον ἔδαφος πρὸς πώλησιν τῶν ἔργων τῶν, διότι ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἦτο τότε διαδεδομένη εἰς ὅλοκληρον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, εἰς σὺμψασαν σχεδὸν τὴν οἰκουμένην, ἔχουσα πρὸς τοῦτο ἐφάμιλλον μόνην τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἰς ὅλην τὴν μεσημβρινὴν καὶ μέρος τῆς Μέσης Εὐρώπης, εἰς ὅλην τὴν βορείον Ἀφρικὴν, εἰς ὅλην τὴν δυσμικὴν Ἀσίαν ἢ λατινικὴ γλῶσσα ἦτο ἡ ἐπικρατοῦσα καὶ, παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ, ἡ συνήθης γλῶσσα τῶν φιλολογικῶν προϊόντων. Ἐκδοσις λοιπὸν χιλίων ἀντιγράφων ἐνὸς ἔργου εὐχαρίστως ἀναγινωσκομένου δὲν ἦτο μεγάλη, ἀλλὰ πολὺ συνήθης καὶ παρ' ἄλλοις συγγραφεῖσι. Περὶ τῆς διαδόσεως τῶν λατινιστῶν γραφομένων τότε ἔργων παρέχει ἡμῖν καὶ ὁ Ὀβίδιος μαρτυρίαν διὰ τοῦ ἐξῆς στίχου:

Quodque querar notum qua patet orbis erit.

(Καὶ τὰ παραπονὰ μου θὰ εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην.)

Τοῦτ' ἐστὶ εἰς ὅλον Ῥωμαϊκὸν κράτος, τὸ ὅποιον διὰ τοὺς Ῥωμαίους βεβαίως ἦτο ταυτόσημον μὲ ὅλην τὴν οἰκουμένην. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα δὲν θὰ ἦσαν δυνατὰ, ἂν δὲν ὑπῆρχον ἰδιαιτεροὶ ἐκδοταὶ οἴτινες ἄμα τῇ ἐμφανίσῃ νέου τινὸς ἔργου ἐφρόντιζον ἀμέσως νὰ παρασκευάζωσι μέγαν ἀριθμὸν ἀντιγράφων καὶ νὰ πωλῶσιν αὐτὰ εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου.

Τὸ μεγαλῆτερον πλῆθος βεβαίως τῶν βιβλίων, αἱ εὐθηναὶ ἐκδοσεῖς «διὰ τὸν λαόν», ἐγράφοντο ἐπὶ συνήθους ὕλικου, ἐπὶ παπύρου, καὶ δὲν ἀντειχον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ χρόνου προξενουμένην φθοράν. Ὅσα διετηροῦντο ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦσαν «πολυτελεῖς ἐκδοσεῖς» ἐπὶ περγαμνῆς, αἵτινες φυσικῶς τῷ λόγῳ δὲν ἠδύναντο μόναι νὰ μᾶς δώσωσιν εἰμὴ ἀτελεστάτην ἰδέαν περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀρχαίας ῥωμαϊκῆς βιβλιοπωρίας, διότι συλλογὴ βιβλίων ἐπὶ περγαμνῆς γεγραμμένων ἔδωρετο κατ' ὅλους τοὺς χρόνους ὡς ἐκτακτὸς πολυτέλεια, προσιτὴ μόνον εἰς εὐπόρους ιδιώτας ἢ κοινότητας.

Γ. Α.